

A fotók és rajzok gazdag anyaga a szerző építészmérnöki végzettségét fémjelezi. E fotók és rajzok segítségével Bíró Gábor vizuálisan érzékelhetőbbé, megfoghatóbbá teszi azt, amit a fejezetekben tárgyalt.

Említésre méltó az előszóban megtalálható térkép is, mely segít az olvasónak tájilag elhelyezni a fejezetekben tárgyalt falvakat. Kifogásolható ellenben az, hogy a fotók és rajzok számozatlanok, hiányolható továbbá az, hogy a kiadványban e fotók listája nem szerepel.

Major Levente

Pozsony Ferenc: Az erdélyi szászok jeles napi szokásai. Krónika könyvek. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1997. 332 p. 110 fehér-fekete fénykép.

Pozsony Ferenc kötete egy olyan etnikum szokásrendszeréről számol be, amely tárgyi kultúrájának csupán azon nyomai maradtak Erdélyben, amelyeket tömeges kitelepedésük során a szászok nem vihettek magukkal. Itt maradtak falvaik házaikkal, templomaikkal, de ugyanakkor itt hagytak szellemi kultúrájukból olyan elemeket, amelyek az erdélyi magyar és román közösségek folklórájában és szokásaiban fellelhető.

Éppen ezért volt már régóta szükség Pozsony Ferenc kötetére, hogy a további vizsgálatok által, saját, erdélyi magyar kultúránkról teljes képet nyerjünk. Hiszen az együttélés során a kultúrák kisebb-nagyobb mértékben, de biztosan hatnak egymásra.

A szász kalendarisztikus szokások működési szerkezetének körvonalazásához föltétlenül szükséges a szász társadalom intézményeinek a felvázolása, erről olvashatunk a kötet első nagy fejezetében. A későbbiekben tér rá a szerző a szász jeles napok szokásainak bemutatására. A szászok ünnepei, az év első napjával kezdődően és az utolsó nappal bezáróan, kronologikus sorrendben szerepelnek a kötet oldalain. Majd a leírt szokások értelmezését, elemzést is megtaláljuk. A népszokások növényi és tárgyi jelképeire, az idő- és térhasználatára, a funkcióira egyaránt kitér a szerző.

A könyv pozitívumaként értékelhető a benne közölt hatalmas fényképanyag, amely több értékes, régi, mára már dokumentumnak számítható fényképet is tartalmaz, valamint a három nyelvű (román, magyar és szász) helynévjegyzék. Végül pedig a kötetben megtalálható szakirodalom jegyzéket, nyugodt lelkiismerettel minden szokásukatónak figyelmébe ajánlhatom.

Borbély Éva

Nagy Olga: Szőnyegbe zárt álmok. Két erdélyi szövőasszony művészi pályája. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 1997

A népi próza különböző műfajaival foglalkozó, mesekutatóként ismert Nagy Olga most egészen új „területtel” foglalkozik. Milyen út vezethetett a meséktől a szőnye-

gekig? Nagy Olga kötetének előszavaiból, bevezető tanulmányaiból összeáll a szerző munkásságának vezérfonala. A mesegyűjtéssel, mesekutatással foglalkozva több dologra is felfigyel: a mesemondó egyéniségének szerepére, az élettörténetekre, a halálig kísérő gyermekkori emlékekre; gyűjtései során azt is felismeri, hogy nők és férfiak történetei, emlékei különböznek, más-más jellegűek.

Az első fejezetben a szerző indítékairól ír, arról az olthatatlan kíváncsiságról, mely egyre közelebb vitte őt a kollektív paraszti lelkiséghez, a népi valósághoz. Közben kialakul néhány „rögeszméje”, ahogy ő nevezi a parasztasszonyok nehéz, kiszolgáltatott, sokszor igazságtalan sorsával kapcsolatban. Fokozatosan kialakul benne az a hivatástudat, hogy a parasztasszonyok szószólója legyen, segítsen nekik felismerni önmaguk értékeit, hogy megtalálják helyüket a társadalomban.

Néprajzkutatói tevékenysége azt is világossá teszi, hogy nem a nép alkot, hanem kiemelkedő alkotó egyéniségek – és őket kell megismerni – ha a népművészetet akarjuk vizsgálni. Így születnek meg Nagy Olga egyéniség-monográfiái, valamint az a terv, hogy az asszonyok könyve után az alkotó, művésszé lett asszonyokról írjon.

Két szövőnő életútját vizsgálva jön létre ez a kötet. Megszületését elősegítette a 60–70-es években egész Erdélyt behálózó iparművészeti mozgalom, melyet Bandi Dezső kezdeményezett. Huszonöt szövőasszony vallomásából kiderül, hogy a szőnyegszövésben – mint a népművészetben általában – törvényszerű a változás, a „népi hagyomány” egyik alaptörvénye az örökös átalakulás, csak hogy ez egy nagyon lassú, alig érzékelhető folyamat és lényegében az új jegyek bekebelezését, régibe való beépítését jelenti. Az újítás, változtatás lehet ösztönös vagy tudatos, kisebb, vagy nagyobb mértékű, de a nagy alkotó egyéniségeknél mindig erőteljesebb – ezért hívják fel magukra a figyelmet.

Nagy Olga, Kasza Anna és Kozma Erzsébet szőnyegeit és művészi pályáját vizsgálva, saját vallomásaikra is támaszkodva vonja le azt a következtetést, hogy az újítások alapja mindig a hagyomány. Mindkét szövőasszony azonos hagyományból hoz létre egyéni képességeinek megfelelő munkákat, amelyek valahogy mégis régiek maradnak.

Kasza Anna szőnyegeit és „karrierjét” a szövőnő önéletírásával összefonva ismerteti, így egyszerre kapjuk egy művészi élet alakulásának külső és belső szempontból történő magyarázatát, értelmezését. Valójában ez is Nagy Olga célja: kipuhatólni a művésznő érzés- és gondolatvilágát. Ezért „beszélteti”, ezért követi gondolatait a rongyba szőtt élményektől a jelképes, elvont ábrázolásig – hisz magáról a szövésről, a technikáról van elég szakkönyv.

„Ha meg akarjuk ismerni egy alkotó személyiségét, akkor elengedhetetlen, hogy ne vizsgáljuk életét a maga folyamatosságában”, hangsúlyozza Nagy Olga Kozma Erzsébet esetében is. Mintha közöst keresné a két szövőnő pályájában, azt a „rendhagyó hagyományosságot”, ami mindkettőjüket jellemzi. Mindketten fölfedezik maguknak a szövés törvényszerűségeit, ugyanakkor ezen belül a variálás, változtatás lehetőségeit is. Nagy Olga ezt a mesével állítja párhuzamba, hisz ott is a nagy szerkezetet alkotó kisebb szerkezetek, elemek kombinálása hordoz esztétikai értéket. Valószínűleg ez érvényes a népművészet minden területére.

A „Mérlegen” c. fejezetben Nagy Olga néhány erdélyi szakvéleményt közöl, olyan emberek gondolatait, akiknek valamiképpen köze van a népművészethez, textíliákhoz vagy a két szövőnő munkáihoz. Ezek a vélemények korántsem egyértelműek, mert néprajzosnak, művészettörténésznek, festőnek, grafikusnak egyaránt nehéz lehet eldönteni, hogy ezek az alkotások szőnyegszerűek-e vagy sem, nehéz lehet

megtalálni a két asszony helyét, „beskatulyázni”, valamiképpen megnevezni őket. Művészetük a népiből táplálkozik, arra épít, de annak egy magasabb fokú szintézise, hisz mindketten az egyszerűtől, hagyományostól kiindulva, egyéni felfedezéseikkel nagyon rövid idő alatt hosszú utat jártak be és lényegében ugyancsak a „népihez” tértek vissza, de már nagyon is tudatosan, rafináltan felépítve alkotásaikat. Hajtórúgójuk az akarat, a kitartás, az örökös kísérletező kedv, újítani akarás és a tehetség volt. Sikerükben nagy szerepe volt a Bandi Dezső mozgalma nyomán kibontakozó iparművészeti reneszánsznak, mely lehetőséget adott nekik a nagyközönség előtt is megmutatkozni. Ez rendkívüli élményt, sorsfordulatot jelentett életükben. Táplálta bennük a megmagyarázhatatlan – és környezetük számára sokszor érthetetlen belső kényszert, melynek hatására állandóan új és új kifejezési lehetőségeket kerestek, megcáfolva azt a véleményt, mely szerint az alkalmazott művészetekben „talán nincs jelen a kommunikálási szándék: ehelyett viszont hangsúlyozzák az esztétikai kielégülést nyújtó vonalak, síkok és felületek fontosságát” (J. H. Barnett). Nagy Olga könyve pont erre hívja fel a figyelmet: ha nem is találják meg mindig a megfelelő formát, de van belső tartalom, van kifejezést kereső gondolata, érzelme, mondani-valója az egyszerű, tanulatlan parasztasszonynak is.

Néprajzos diákként a kötet fontos tanulsága számomra az, hogy a dolgokat, néprajzi jelenségeket és „adatokat” lehet – és kell interdiszciplinárisan vizsgálni. Nem elég a konkrét tárgy, jelenség – ez esetben a szőnyegek leírása, ismertetése, hanem ugyanolyan fontos az alkotó egyéniségének, mélységeinek megismerése, a szociális, gazdasági, kulturális háttér feltárása. Ami viszont elgondolkodtatott, az, hogy mennyire helyes kívülről irányítani egy mesterséget, egy művészeti ágat – Bandi Dezső mozgalmára gondolok, arra, hogy tulajdonképpen ő olyan technikát, műfajt tanított a parasztasszonyoknak, aminek egy-egy vidéken egyáltalán nem volt előzménye. Nagy Olga könyve tartalmazza a kérdés lehetséges válaszait: a szakemberek (tehát kívülállók) között talán még most is tart a vita a mozgalom (és hasonló mozgalmak) helyességéről, arról hogy egyáltalán hol húzható meg határvonal népi és nem népi között. A nép oldaláról viszont egyszerű a válasz: ott, ahol az anyag (rongy, gyapjú) hozzáférhető és megvannak a megfelelő körülmények. Annyira magukénak érzik, vallják a szövést, hogy ma is művelik, néhol fontos megélhetési lehetőséggé vált – és talán senkinek sem jut eszébe, hogy azt Bandi Dezső tanította nekik. Tehát az újat valamiképpen asszimilálták és olyan sajátos, helyi specifikumok keletkeztek, amelyek most más, saját független életüket élik.

Kiss Erika

Gál Irma: Szépteremtő kaláka. Gyergyószárhegy, 47. p.

1974-től országos érdekeltségű képzőművészeti tábor színterévé vált a Szármányhegy 1669–1752 között épült ferences kolostora. Évente összegyűltek itt Hargita megye népi képzőművészei (kovácsok, szövők, varrók, faragók, keramikusok, bútorfestők). Alig négy év alatt népművészeti táborra női kiemelés, nemcsak képzőművészek, hanem fiatalok, tanulni vágyó emberek jönnek el ide minden év novemberében. A tábor ezáltal túlnő azon feladatán, hogy mesteremberek találka-